

PREDGOVOR

Uvod

Razlike što postoje u leksiku između srpskoga i hrvatskog standardnog jezika kao i između srpskih i hrvatskih nestandardnih (organskih) i substandardnih idioma (varijeteta) odavno su uočena činjenica koju danas ne osporava nitko ozbiljan i dobronamjeran. U općem (ili općeporabnom) leksiku i strukovnim nazivljima tih dvaju standardnih jezika te su razlike rezultat duga i odjelita razvoja dviju jezičnih i etničkih zajednica, a imaju različita ishodišta od vjerskih i civilizacijskih do različitih standardizacijskih procesa, kodifikacijskih nastojanja i, znatno jače u hrvatskome negoli u srpskome, s njima povezanim kontinuiranim purističkim nastojanjima.

S obzirom na činjenicu da se standardni jezik ne izgrađuje niti komu za ljubav, niti komu u inat, a njegovu polifunkcionalnost (funkcionalnu polivalentnost) svaka jezična zajednica razvija ponajprije po mjeri vlastitih komunikacijskih zahtjeva i potreba, između tih dvaju standardnih jezika, srpskoga i hrvatskoga, čak više negoli u općem leksiku, postoje znatne razlike između strukovnih i znanstvenih nazivlja. A poraba nazivlja, poznato je, nije ograničena samo na uskostručne i znanstvene radove, već su nazivi posve uobičajeni, i očekivani, i u popularnoznanstvenim i publicističkim radovima te u udžbeničkoj literaturi.

Koliko su te razlike u prošlosti otežavale komunikaciju između dviju jezičnih zajednica, danas je teško reći, jer je do početka devedesetih godina prošloga stoljeća službeni, politikom brižno podupiran (ne samo jezični) serbokroatizam (srbohrvaština) te razlike sustavno minimizirao i(li) ignorirao svodeći ih na »naše« sinonime, ili na uglavnom hrvatske provincijalizme i(li) dijalektizme, dok je, s druge strane, život u zajedničkome (tj. jugoslavenskom) komunikacijskom prostoru sa zajedničkim »jezgrenim« dijelom učevnih osnova (nastavnih programa), zajedničkim radijskim i televizijskim emisijama, kazališnim izvedbama, a (za muški dio hrvatske populacije) i službom u J(N)A (u kojoj je *de facto* službeni i zapovjedni jezik bio srpski ma kolikogod ga ustrajno bili zvali srpskohrvatskim!) ublažavao i umanjivao utjecaj tih razlika u svakodnevnoj komunikaciji. Pritom se, u zanosu jezičnoga jedinstva, čak i poneki jezikoslovac znao poslužiti nazoviduhovitim »doskočicama« poput one o *grahu* i *pasulju*, naime: »Nije važno je li *grah* ili *pasulj*, važno je da ga ima!«

Pogled unatrag

Kad se na pragu devedesetih počeo raspadati dotadnji državni i ideološki okvir, započela agresija na Hrvatsku i zaredale ratne strahote, popucala je velika većina dotadnjih komunikacijskih veza. Na hrvatskoj strani tih su godina u bogatoj savjetodavnoj literaturi učestale pouke (i) o (nepotrebnim) s(e)rbizimima u hrvatskome, a kako su i negdanji hrvatski zagovornici bezbolna uklanjanja srpskih i hrvatskih jezičnih razlika prešutno revidirali svoje nazore, nastavljajući na dotada u Hrvatskoj prešućivana (i zabranjivana) djela Nikole Andrića, Jozе Dujmušića, Julija Benešića te Petra Gubrine i Krune Krstića, pojavio se *niz razlikovnih rječnika srpskoga i hrvatskoga*. Ti se razlikovnici, sastavljeni *s purističkom namjerom*, razlikuju po stupnju stručne pouzdanosti vrlo često izrasle iz nedostatne kroatističke (dotično leksikološke, pa i leksikografske) spremе svojih autor(ica), njihova nedostatna poznavanja *stvarnoga stanja* u srpskome standardnom i »narodnom« jeziku i zanemarivanja (ili zapostavljanja) standardoloških spoznaja o stilskoj i funkcionalnoj razgođenosti standardnoga jezika, tj. o njegovoj polifunktionalnosti, pa u njima uz mnoge uvrštene lekseme (natuknice) nedostaju odgovarajuće uobičajene leksikografske odrednice (npr. *bibl, pov, zast, reg, razg, žarg*) koje određeni leksēm (natuknicu) »smještaju« u leksički sustav srpskoga jezika. Tako su se na srpskoj strani pojavljivali leksemi kao *balkonče, bepče, dasa, daskal, džada, keva, sopče, vožd* i sl. za koje su na hrvatskoj strani kao jednakovrijednice donošeni neutralni hrvatski standardnojezični leksemi (*balkon/č/ć, djetešce, gizdelin/fičfirič, učitelj, cesta, majka, sobica, voda*). Uvršten je i niz leksema koji su, premda područno ograničeni i/ili stilski obilježeni, ipak nedvojbeno činjenica (i) hrvatskoga lekšika (*inoča, lancman, lož-ulje, mehana, pegla, peglati, sajil(j)ik, strug, špenadla, šporeti*), a na srpskoj se strani (kao srpska leksička osebujnost!) u takvim razlikovnicima bez razvidne argumentacije, začudo, nađe i podosta leksema koji nedvojbeno pripadaju aktivnomu leksiku hrvatskoga *standardnog* jezika (npr. *bonaca, briga, brodolom, čistač, graničar, ishod, iskop, kazna, krvotok, latica, masakr, površina, pokrivač, rat, ratovati, rov, ruksak, siromah, trg*)!

Dvadesetak godina nakon raspada druge zajedničke države, unatoč neizbrisivim tragovima ratnih stradanja i nezacijeljenim ranama, kad su odnosi između dviju jezičnih i etničkih zajednica, u bitno izmijenjenim političkim i društvenim uvjetima, tečajem životnih prilika, ušli u novu fazu, na hrvatskoj su strani odrasli naraštaji s hrvatskim jezičnim osjećajem (jezičnom kompetencijom), drugačije jezično odškolorani, koji u dodiru sa srpskim jezikom (u izravnoj komunikaciji, preko televizije ili tiskovina) zastaju nesigurni i zbunjeni jer im je velik dio toga lekšika razumljiv, dio sličan vlastitomu, ali i jedan dio nepoznat i nerazumljiv, pogotovo kad su posrijedi nazivi i nestandardnojezični leksemi.

Ovaj rječnik i poteškoće s razlikama između razlika

Upravo zato odlučio sam sastaviti ovaj rječnik po načelima dvojezične leksikografije prvenstveno kao *praktično objasnidbeno pomagalo pripadnicama / pripadnicima hrvatske jezične zajednice* za što potpunije, ispravnije i cjelovitije razumijevanje leksika srpskoga jezika, dakle iz istih onih razloga zbog kojih leksikografi već stoljećima izrađuju slična djela.

Namjera, dakle, nije povlačiti razdjelnicu ili popisati sve razlike između hrvatskoga i srpskog jezika, pa ni sve leksičke i leksičkosemantičke razlike što postoje u jezičnoj praksi dviju jezičnih i etničkih zajednica, nego govornicama i govornicima hrvatskoga olakšati razumijevanje srpskih općeleksičkih i češćih terminoloških osebnosti kad se i ako se s njima suoče u govorenoj i(li) pisanoj komunikaciji. Obradjeni su, dakle, uglavnom leksemi s čijim bi razumijevanjem moglo biti (leksičko-semantičkih) poteškoća, a ne, kao u razlikovnicima, *svi srpski leksemi* u kojima postoji bar neka razlika prema hrvatskim leksemima (od fonoloških i prozodijskih osebnosti nadalje).

To konkretno znači da u ovom rječniku nisu obrađene *sljedeće skupine leksema*:

1. *Nisu obrađeni leksemi* koji se razlikuju samo po refleksu negdanjega jata, npr. *beda* i *bijeda*, *bednik* i *bijednik*, *beliti* i *bijeliti*, *blesak* i *bljesak*, *breg* i *brijeg*, *ceđ* i *cijed*, *cev* i *cijev*, *deonica* i *dionica*, *dve* i *dvije*, *grejač* i *grijač*, *grejati* i *grijati*, *meh* i *mijeh*, *mesec* i *mjesec* (kao i *Mesec* i *Mjesec*), *obavešten* i *obaviješten*, *osvetljenje* i *osvjetljenje*, *pre* i *prije*, *reč* i *riječ*, *rečnik* i *rječnik*, *većnik* i *vijećnik*, *vejati* i *vijati*, *vejavica* i *vijavica*, *veverica* i *vjeverica*, *žleb* i *žlijeb*, kao i deseci i stotine sličnih. A to vrijedi i za lekseme *beležiti* (*bilježiti*), *beležnik* (*bilježnik*), *besneti* (*bjesnjeti*), *obeležiti* (*obilježiti*), *obeležje* (*obilježje*), *razbesneti* (*se*) i *razbjesniti* (*se*), *zabeležiti* (*zabilježiti*) i slične.

Napomene:

- a) Dio se srpskih leksema s ekavskim refleksom jata od hrvatskih s jekavskim refleksom razlikuje još nekom značajkom i takvi su leksemi obrađeni u rječniku, npr. *beonjača* (hrv. *bjeloočnica*), *bekstvo* (*bijeg*), *bežanija* (*bježanje*, *razbježavanje*), *dečiji* (*dječji*), *delimice* (*djelomice*, *djelomično*), *delimičan* (*djelomičan*), *drvodjelac* (*drvodjelja*), *izvestilac* i *izveštač* (*izvjestitelj*), *lekar* (*liječnik*), *lekarka* (*liječnica*), *lenj* (*lijen*), *lenjivac*, *lenština* (*lijenčina*), *leja* (*lijeha*), *lepak* (*ljepilo*), *lešnik* (*lješnjak*), *letnji* (*ljetni*), *obaveštenje* (*obavijest*), *osmejak* (*osmijeh*, *smiješak*), *poternica* (*tjeralica*), *pešadija* (*pješništvo*), *poverilac* (*vjerovnik*), *prolećni* (*proljetni*), *sagorevati* (*izgarati*), *veroispovedanje* (*vjeroispovijest*), *veronauka* (*vjeronauk*), *verovatan* (*vjerojatan*), *verovatnoća* (*vjerojatnost*), *vešaljka* (*vješalica*), *vežbanka* (*vježbenica*), *zvezdara* (*zvezdarnica*).

- b) Po naravi stvari u rječniku su obrađeni i oni srpski leksemi s ekavskim refleksom jata za koje hrvatski ima posve drugačija leksička rješenja, npr. *bezbedan* (hrv. *siguran*), *bezbednost* (*sigurnost*), *dejstvo* (*djelovanje*), *dejstvovati* (*djelovati*), *obezbediti* (*osigurati*), *obezbedenje* (*osiguranje*), *pomeriti* (*pomaknuti*), *snabdeti* (*opskrbiti*), *snabdevač* (*opskrbitelj*, *opskrbnik*), *snabdevati* (*opskrbljivati*), *ubediti* (*uvjeriti*), *velelepan* (*veleban*), *veštački* (*umjetan*). Oni srpski leksemi koji imaju fonem /i/ u kojima u hrvatskome stoji kratki ili dugi refleks jata (*je* ili *ije*), obrađeni su kao natuknice (npr. *izlivka*, *liv*, *livac*, *livati*, *livnica*, *naliv*, *nalivati*, *odliv*, *odlivati*, *preliv*, *prelivati*, *proliv*, *prolivati*, *sliv*, *slivati*, *zaliv*, *zalivati*).
- c) Obrađeni su i srpski leksemi s ekavskim refleksom jata za koje hrvatski nema svojih jednakovrijednica (s refleksom jata ili drugih), npr. *lepojka*, *nabediti*, *nabeden*, *ovejan*, *pevaljka*, *sadejstvo*, *unezveren* i slični kao i leksemi *vjeruju*, *vovjeki* i *zvjezdice*.

2. Nisu obrađeni leksemi koji se razlikuju samo po jednom fonemu, npr. *aktuelan* i *aktualan*, *alhemija* i *alkemija*, *amin* i *amen*, *aminovati* i *amenovati*, *anahronizam* i *anakronizam*, *basen* i *bazen*, *birokratija* i *birokracija*, *blagodat* i *blagodat*, *brbljiv* i *brbljav*, *bronz* i *bronca*, *dobijati* i *dobivati*, *drati se* i *derati se*, *duvan* i *duhan*, *evharistija* i *euharistija*, *filosofija* i *filozofija*, *glupak* i *glupan*, *gluv* i *gluh*, *gluvoća* i *gluhoća*, *govedina* i *govedina*, *griža* i *grižnja*, *grudva* i *gruda*, *jagnjetina* i *janjetina*, *jamac* i *jamac*, *jazavičar* i *jazavčar*, *jemstvo* i *jamstvo*, *jevtin* i *jeftin*, *jezgro* i *jezgra*, *jova* i *joha*, *juče* i *jučer*, *jugoslovenski* i *jugoslavenski*, *kafa* i *kava*, *kafana* i *kavana*, *kapris* i *kapric*, *kijati* i *kihati*, *klanica* i *klaonica*, *klir* i *kler*, *konkordansa* i *konkordanca* (i *konkordancija*), *krompir* i *krumpir*, *krpiti* i *krpati*, *lavirint* i *labirint*, *lobanja* i *lubanja*, *ludak* i *luđak*, *mađija* i *magija*, *materica* i *maternica*, *mirođija* i *mirodija*, *mladež* i *madež* ('*nevus*'), *muva* i *muha*, *neuporediv* i *neusporediv*, *ofanziva* i *ofenziva*, *okean* i *ocean*, *palata* i *palača*, *persijski* i *perzijski*, *poanta* i *poenta*, *porcelan* i *porculan*, *poredati* i *poredati*, *prekorevati* i *prekoravati*, *preživar* i *preživlač*, *propedeutika* i *propedeutika*, *protuva* i *protuha*, *rastinje* i *raslinje*, *reditelj* i *redatelj*, *redati* i *redati*, *scenario* i *scenarij*, *slezina* i *slezena*, *so* i *sol*, *srećan* i *sretan*, *stotinak* i *stotinjak*, *streja* i *streha*, *stub* i *stup*, *suw* i *suh*, *tačka* i *točka*, *tačnost* i *točnost*, *takode* i *takoder*, *uskogrudost* i *uskogrudnost*, *uvo* i *uho*, *veče* i *večer*, *veronauka* i *vjeronauk*, *vrbak* i *vrbič*, *vrvca* i *vrpca*, *zaređati* i *zaredati*, *žmuriti* i *žmiriti* i mnogi drugi.

Napomena: Iz praktičnih se razloga obrađuju oni srpski leksemi koji se od hrvatskih razlikuju početnim fonemom, npr. *ćerka*, *ćerčica*, *hemija*, *hroničar*, *hronologija*, *istoričar*, *istorija*, *jelenski*, *jer*, *jeretik*, *jevandelje*, *keđar*, *kedrovina*, *ko*, *šimera*.

3. Nisu obrađeni ni leksemi u kojima srpski jezik baštini staroslavensko /št/ za koje je u hrvatskome uobičajen fonem /č/: *izopštavati* i *izopčavati* (*izopčivati*), *izopšte-*

nik i *izopćenik*, *izopštenica* i *izopćenica*, *izopštenje* i *izopćenje*, *izopštiti* i *izopćiti*, *mošti* i *moći* (imenica), *opštenje* i *općenje*, *opšti* i *opći*, *opština* i *općina*, *opštinar* i *općinar*, *opštinski* i *općinski*, *opštiti* i *općiti*, *saopštavati* i *saopćavati* (uz češće *priopćivati*), *saopštenje* i *saopćenje* (uz češće *priopćenje*), *saopštiti* i *saopćiti* (uz češće *priopćiti*), *sveštenica* i *svećenica*, *sveštenik* i *svećenik*, *sveštenstvo* i *svećenstvo*, *sveopšti* i *sveopći*, *uopštavanje* i *uopćavanje*, *uopštavati* i *uopćavati*, *uopšte* i *uopće*, *uopšten* i *uopćen*, *uopšteno* i *uopćeno*, *uopštenost* i *uopćenost*, *uopštenje* i *uopćenje*, *uopštiti* i *uopćiti*.

4. Nisu obrađene tvorenice koje imaju istu tvorbenu osnovu, ali su u srpskome tvorene različitim tvorbenim sredstvima: predmetcima (npr. premetkom *sa-*: *sabrat*, *sadrug*, *saglasan*, *saglasnost*, *saigrač*, *sapatnik*, *saputnica*, *saputnik*, *saplemenik*, *saradivati*, *saradnik*, *saradnja*, *savremen*, *savremenik*, *savremenost*, *saurednik*, *sazvučje*) ili tvorbenim nastavcima (npr. *asistentkinja*, *autorka*, *cimerka*, *kustoskinja*, *maslinjak*, *modistkinja*, *narudžbina* i *porudžbina*/, *profesorica*, *studentkinja*).

5. Nisu obrađene posuđenice koje postoje i u srpskome i u hrvatskome, ali za njih usto postoji i hrvatska zamjena, npr. *advokat*, *ađutani*, *ambasada*, *ambasador*, *aparati*, *aplauz*, *artiljerija*, *bankrot*, *botanika*, *budžet*, *datum*, *ekonomija*, *januar* (i ostali nazivi mjeseci podrijetlom iz latinskoga), *kaucija*, *klavir*, *lift*, *marš*, *moral*, *municija*, *muzičar*, *muzika*, *original*, *pegla*, *semestar*, *statistika*, *sistem*, *žaluzine*.

6. Nisu obrađeni posuđeni glagoli koji u srpskome završavaju na *-ovati* i *-isati*, a u hrvatskome na *-irati*, npr. *afirmisati*, *aklimatizovati*, *analizovati*/*analisati*, *anatemisati*, *angažovati*, *bunkerisati*, *demobilisati*/*demobilizovati*, *decentralisati*/*decentralizovati*, *demoralisati*/*demoralizovati*, *funkcionisati*, *grupisati*, *idealisati*/*idealizovati*, *karakterisati*/*karakterizovati*, *lakovati*, *manevrisati*, *modernizovati*, *pakovati*.

Napomene:

- a) To, međutim, ne vrijedi za sljedeće dvije skupine posuđenih glagola: 1. za glagole koji u srpskome završavaju na *-isati* (npr. *advokat***isati**, *demagog***isati**, *kategor***isati**, *polem***isati**, *simpat**isati**) koji u hrvatskome završavaju na *-izirati* (*advokat***izirati**, *demagog***izirati**, *kategor***izirati**, *polem***izirati**, *simpat***izirati**) i 2. za glagole koji u srpskome završavaju na *-ovati* ispred kojega je suglasnik /k/ (*elektrif***ikovati**, *kvalif***ikovati**, *reprodu***ikovati**, *unif***ikovati**, *versif***ikovati**) koji u hrvatskome ispred završetka *-irati* na tome mjestu imaju suglasnik /c/: *elektrif***icirati**, *kvalif***icirati**, *reprodu***icirati**, *unif***icirati**, *versif***icirati**.*
- b) Obrađuju se, naravno, srpski glagoli koji završavaju na *-ovati* ili *-isati* čije hrvatske jednakovrijednice ispred infinitivnoga nastavka *-ti* imaju ponešto »neočekivan« infiks, npr. *bojad***isati** (*bojiti*), *boks***ovati** (hrv. *boksati*), *doktor***isati** (*doktor***ovati** 'vladati se poput doktora'), *krun***isati** (*kruniti*), *pres***ovati** (*presati*),

saborisati (saborovati), sprintovati (sprintati), startovati (startati), šleповati (šlepati), štrajkovati (štrajkati), zborisati (zborovati).

7. Nisu obrađene ni imeničke posuđenice koje su različito morfološki prilagođivane (i kodificirane) u srpskom i u hrvatskom jeziku, npr. *alpinista* i *alpinist*, *arhitekta* i *arhitekt*, *asketa* i *asket*, *auditorijum* i *auditorij*, *barijum* i *barij*, *decenijum* i *decenij*, *delirijum* i *delirij*, *fonema* i *fonem*, *genije* i *genij*, *kalcijum* i *kalcij*, *leksika* i *leksik*, *lingvista* i *lingvist*, *mahagonija* i *mahagonij*, *molekul* i *molekula*, *oratorijum* i *oratorij*, *organizacioni* i *organizacijski*, *poanta* i *poenta*, *ribizla* i *ribiz*.

Međutim, kad god su to zahtijevali leksikografski opis i narav rječnika, odstupalo se od rečenoga.

O izboru natuknica i o koncepciji rječnika

U izboru srpskih leksema i njihovoj obradbi kao natuknica težilo se leksiku suvremene srpske govorene i pisane komunikacije (književnost, novinstvo). Iz organskih idioma, strukovnih i znanstvenih nazivlja obrađeni su samo odabrani, što ne znači uvijek i najčešći nazivi.

Posebna je pozornost posvećena srpskopравoslavnomu kršćanskom nazivlju koje, bar dijelom, ima u hrvatskome status egzotizama, ali je tako ipak postupljeno ponajprije zbog srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj jer se u hrvatskim sredstvima javnoga priopćavanja, obično o velikim kršćanskim blagdanima Uskrsu i Božiću po julijanskome kalendaru, uz nazive blagdana pojavljuje i dio tih naziva a da im se ne zna značenje i mjesto u nazivlju kojemu pripadaju.

S obzirom na činjenicu da je vjerska pripadnost dviju jezičnih i etničkih zajednica različitim granama kršćanstva, istočnoj (većinom pravoslavni Srbi) i zapadnoj (većinom katolički Hrvati), svoj trag ostavila i u imenima, u rječnik je, uz pravoslavne blagdane, uvršteno pedesetak uglavnom biblijskih i ponešto osobnih imena kao i nešto zemljopisnih imena.

K tomu su u rječnik na početku svakoga slova (osim slova *nj*) uvrštene leksikonski sažete natuknice o odabranim događajima iz srpske nacionalne i političke povijesti, o nacionalnim ustanovama, kao i o pothvatima, djelima i fenomenima materijalne, pisane i popularne kulture.

Prozodemi se na natuknicama donose samo iznimno, najčešće kad imaju razlikovnu (distinktivnu) ulogu.

Uza svaku natuknicu donose se odrednice. Uz imeničke natuknice stoji odrednica o gramatičkome rodu (*m, ž, s*), uz glagolske se donosi podatak o vidu (*svr, nsv, dv*), uz pridjeve oblici ženskoga i srednjeg roda, a uz ostale podatak o vrsti riječi (*pril, rij, uzv, vezn*).

Ako je natuknica posuđenica, nakon natuknice prvo se u prelomljenim zagradama donosi podatak o jeziku iz kojeg je posuđena u srpski (što ne treba brkati s jezikom podrijetla jer je posrijedi kontaktološki, a ne etimološki podatak).

Kad je to ocijenjeno potrebnim, u uglatim se zagradama uz glagolske natuknice donosi 1. lice jednine prezenta, a uz imeničke genitiv jednine (G) i / ili nominativ množine (N).

Kako je već rečeno, distribucijske i stilske odrednice uobičajeno su leksikografsko sredstvo za približno određenje funkcionalne i stilske vrijednosti određene natuknice u leksičkome sustavu srpskoga jezika (npr. *zast, reg, žarg, iron, pogr*). Na hrvatskoj se strani pokušalo naći jednakovrijednicu sličnih značajka. Ako u hrvatskome nema odgovarajuće jednakovrijednice, umjesto nje u polunavodnicima donosi se objašnjenje i uza nj, ako postoji, nakon dviju valovitih crtica (*≈*), značenjski najbliži hrvatski leksem(i).

Ako je natuknica (i) naziv, donosi se podatak o tom kojemu nazivlju pripada.

Srpske se natuknice zbog hrvatskih korisnika donose govornicima hrvatskoga uobičajenim *abecednim redom* i obama pismima, *latinicom* i *ćirilicom*, kao odraz suvremenoga stanja u srpskoj pisanoj praksi.

Ispod leksikografskih odrednica, u istome stupcu, nakon odgovarajućega grafičkog znaka slijede veze leksema kao primjeri. Dva su takva znaka:

- a) znak ○ iza kojega se navode veze riječi u kojima se uobičajeno pojavljuje određena natuknica i /ili višočlani nazivi ili terminologizirane veze leksema i
- b) znak □ iza kojega se navode frazemi i ustaljene veze leksema.

Korisnice i korisnike ovoga rječnika izriječno upozoravam da autor ovoga rječnika *nema kompetencije izvornoga govornika srpskoga*, nego leksiku srpskoga jezika pristupa kao inojezični govornik s težnjom da taj leksik uz pomoć odgovarajuće, ponajprije leksikografske literature i opisnog inventara približi pripadnicima vlastite, hrvatske jezične i etničke zajednice. To ističem zbog toga što se, uza svu pomniju, moglo dogoditi da neki srpski leksem nije obrađen cjelovito ili da mu nisu »uhvaćene« sve značenjske nijanse. Takvi se propusti mogu relativno lako ukloniti samo uz pomoć stručnjaka s odgovarajućim metajezničnim znanjem i kompetencijom izvornoga govornika srpskoga, ali takvu osobu pripravnu za suradnju autor u ovoj prigodi, nažalost, nije uspio pronaći.

Podsjetnik na poteškoće s leksičkim razgraničavanjem u prošlosti

Pri kraju predgovora potrebno je napisati ponešto i o podrijetlu poteškoća u razgraničenju hrvatskoga od srpskoga u području leksika kao i o nekim leksikografskim djelima koja su tu granicu, ne samo u leksiku, u minulih stotinjak godina namjerno »umekšavala« s jednim jedinim ciljem: da bi se dokazalo kako su hrvatski i srpski jedno. Ne mislim pritom toliko na poznati »akademac« čijemu je prvom uredniku Đuri Daničiću (*alias* Đorđe Popović; 1825.-1882.) više bilo stalo do toga da u rječniku pobilježi sve srpske nadimke, imena i prezimena kao i nazive srpskih naselja na Kosovu i u Metohiji (u čem su ga vjerno nasljedovali Pero Budmani i Tomo Maretić) ili da ignorira »štetočinu« Bogoslava Šuleka i nalik mu hrvatske »čudake« i »štetočine«, nego da zaviri u koje od tadanjih hrvatskih novina ili u koje od djela suvremenih mu vodećih hrvatskih književnika. A to *mutatis mutandis* vrijedi i za Ivekovićev i Brozov *Rječnik hrvatskoga jezika* (Zagreb, 1901.).

Više mi je na pameti što je u »Pristupu« svomu *Hrvatskom ili srpskom jezičnom savjetniku* (Zagreb, 1924., str. VI) napisao Tomo Maretić: »Među nevoljama današnjega književnog našeg jezika nije najmanja, što se u podosta reči razlikuju Srbi i Hrvati, i to tako, što za istu stvar upotrebljavaju Srbi jednu reč, a Hrvati drugu, ili ako je ista reč, a ono u Srba glasi malo drugačije negoli u Hrvata.« A kolika su nevolja i zašto su te razlike važne, doznao je Maretić koju godinu poslije (1929.) kad mu je, nakon kritičke (negativne) ocjene drugoga, »srpskohrvatsko-nemačkog dela« *Rečnika srpskohrvatskog i nemačkog jezika* (Beograd, 1928.) Svetomira Ristića i Jovana Kangrge, pristigao nimalo ugodan odgovor Svetomira Ristića koji se od Maretićevih prigovora posve razumljivo brani stanjem u suvremenoj mu srpskoj jezičnoj praksi.

Premda je u tridesetima nekoliko spomenutih autora (N. Andrić, Dujmušić, Benešić, Guberina i Krstić) s različitim uspjehom nastojalo oko ustanovljenja granice između hrvatskoga i srpskoga u leksiku, stanje se vrlo sporo mijenjalo tako da su čak i u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske objavljivana leksikografska djela, poput *Turcizama* Ivana Esiha (Zagreb, 1942.) ili *Hrvatsko-talijanskoga rječnika* (Zagreb, 1942.) brata mu Vinka, kao što sam na drugome mjestu opširnije prikazao, s obiljem s(e)r-bizama i – s dopuštenjem Glavnoga izvještajnog i promičbenog ureda!

A kad se nakon Drugoga svjetskog rata hvatao korak s novim političkim prilikama, postupalo se slično Maretiću koji je dvadesetak godina prije spomenuti »Pristup« napisao »istočnim govorom« jer je, kaže, svomu djelu htio pribaviti »što više prijatelja i među onima, kojima je istočni govor miliji i običniji«. Zato u predgovoru drugomu izdanju jedno-

ga poznatog talijansko-hrvatskog dvojezičnika (Zagreb, 1948., str. X.) stoji i ova *povijesna* rečenica: »Da rječnik uzmogne što bolje poslužiti i u Srbiji, dodane su sada običnije riječi srpskog književnog izražaja.« Naravno, bez ikakvih oznaka ili odrednica.

Kad je tako bilo u domovini, nije nikakvo čudo što se slično postupalo i izvan nje, čak i neovisno o novosadskim zaključcima (1954.). Tako je, na primjer, potkraj pedesetih godina u Warszawi objavljen opsežan dvosveščani rječnik (*Słownik serbsko-chorwacko – polski*) Vilima Frančića (1896.-1978.) s nešto manje od 70 000 natuknica, zaštićen autoritetom Tadeusza Lehr-Splawińskiego (1891.-1965.) kao znanstvenog redaktora, u kojem je i dobru znalcu vrlo teško razlučiti što je čije. Po naravi stvari, Frančićevo se djelo, što se navodi i u predgovoru (str. V-VII. i X.), oslanja na hrvatska i srpska leksikografska djela XIX. i prve polovice XX. stoljeća jer mu je namjera bila protumačiti »riječi savremenoga srpskohrvatskog jezika iz različitih područja duhovne i materijalne kulture Srba i Hrvata« (str. IX.). Ali, ne samo zbog toga što je, kako piše, živio »daleko od neposrednih veza sa Jugoslavijom« (str. X.), unatoč upućivanju ekavskih oblika na (i)jekavske, Frančićev je pristup hrvatskomu i srpskomu leksiku u osnovi *dosljedno egalizacijsko-unifikacijski*, tj. otprilike onakav kakav će biti primijenjen u rječniku dviju Matica. (Unatoč tomu Frančićev je rječnik god. 1987. pretisnut u Warszawi bez ikakvih dopuna, popravaka ili napomena!)

U svemu tome posebno mjesto nedvoumno pripada netom spomenutu *Речнику српскохрватскога књижевног језика / Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika*. Izradba je takva djela, istina, bila inicirana nešto prije novosadskoga sastanka (»dogovora«), ali je snažan poticaj njezinu ostvarenju bila upravo 5. točka novosadskih zaključaka: »Radi iskorišćavanja cjelokupnog rječničkog blaga našeg jezika i njegova pravilnog i punog razvitka neophodno je potrebna izrada stručnog rječnika suvremenog srpskohrvatskog književnog jezika. Stoga treba pozdraviti inicijativu Matice srpske, koja je u zajednici s Maticom hrvatskom pristupila njegovoj izradi.« Premda mu je zagrebački (latinični, »hrvatski«) jednojajčani blizanac, poznat kao *Adok*, iza dugih polemika i natezanja *preminuo de facto* potkraj god. 1969. (a formalno u siječnju 1971), taj je rječnik s u njem *brižno provedenom leksičkom unifikacijom*, što bi bilo zanimljivo i korisno podrobnije razglobiti, petnaestak godina, sve do kraja osamdesetih, bio pouzdanom podlogom mnogim kasnijim, napose stranim leksikografima. Za potvrdu dostaje pregledati npr. *Englesko-srpskohrvatski rečnik* (Beograd, 1980.) američkoga slavista Mortona Bensona (1915.-1988.), djelo u kojem se istina »engleske reči i izrazi prevode na istočnu varijantu srpskohrvatskog jezika« (str. XXVII), čemu se, naravno, ne bi imalo što prigovoriti da u rječniku leksik »zapadne varijante«, tj. hrvatski leksik (vrlo nedosljedno označen kraticom *W*) nije prikazan kao neprirodan i suvišan privjesak srpskomu. Slično je i s rječnikom mađarskoga slavista hrvatskih korijena Lászla Hadrovicsa (1910.-1997.) koji se navodi u literaturi, ali i u nizu drugih djela.

Kad je takva leksikografska praksa posrijedi, prvenstveno kod stranih autora, najlakše bi bilo govoriti o nekim zlim (protuhrvatskim) namjerama. Ipak, čini se da je na djelu bila ponajprije osebuja leksikografska komocija koju je od god. 1963. snažno podupirao temeljni zakon druge jugoslavenske države u kojem je, podsjećam, kao jedan od njezinih službenih jezika utvrđen »srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski«. Pa premda je na hrvatskoj strani postupno rastao otpor toj u osnovi unitarističkoj ustavnoj formulaciji, taj je otpor u stranoj slavistici, s rijetkim iznimkama, uglavnom tumačen kao »unutarnja stvar« bivše države. A kad je u proljeće god. 1967. objavljena »Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika« kao nedvosmisleno očitovanje hrvatske težnje za jezičnom emancipacijom i ravnopravnošću, ni to nije pokolebalo većinu zagovornika serbokroatizma, a dio ih je dapače pripravno prihvatio tada snažno promicanu službenu tvrdnju, a zapravo političku osudu, o tom kako je posrijedi hrvatski (ne samo jezični) separatizam.

Zato se i dogodilo da se do kraja osamdesetih nisu stekli nikakvi uvjeti za slobodan, ozbiljan, stručno utemeljen razgovor o leksičkim razlikama između hrvatskoga i srpskoga.

A da su rastanak sa srpskohrvatskim mogli otežavati i posve trivijalni, točnije lukrativni razlozi, posvjedočuje bizarno iskustvo jedne poznate hrvatske izdavačke kuće. Kad su, naime, u početku devedesetih namjeravali prirediti nova izdanja nekih poznatih dvojezičnika iz svoga programa izostavljanjem zališnoga (nehrvatskoga) u njima i uskladiti ih s promijenjenim sociolingvističkim prilikama, neki su vlasnici autorskih prava to odbijali jer je bilo vrlo izgledno da bi nova izdanja mogla biti tanja od starih, a to je značilo i – manji honorar!

I sasvim na kraju: budući da su u proteklih dvadesetak godina neka od privatnih, k tomu još uglavnom i amaterskih, pa i diletantskih, izdanja o razlikama između hrvatskoga i srpskoga nekim stranim koleg(ic)ama, pokadšto i s primjesom slabo prikrivene zluradosti, poslužila kao dobrodošao »dokaz« o naravi jezične politike u Republici Hrvatskoj, a i o navodnim posrtanjima jezikoslovne kroatistike kao njezina pretpostavljena stručnog »servisa«, izrijekom napominjem da je ovaj rječnik *kao autorsko djelo* nastao bez ikakve i bilo čije »narudžbe« pa su i stajališta i prosudbe u njem iznesene *autorske*, dotično *moje* i samo tomu naslovniku treba nasloviti sve kritike, pokude, prigovore i zamjerke. Narodski, dakle, rečeno: sam padoh potpuno svjestan dobrih izgleda da ću se sam i udariti!

Zaprešić – Novi Mikanovci, uoči Bartolova 2014.